

1 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מ

משנה. בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה - יצא, ועל פירות הארץ בורא פרי העץ - לא יצא. ועל כולם, אם אמר שהכל נהיה בדברו - יצא.

... על פירות הארץ וכו'. **פשיטא!** - אמר רב נחמן בר יצחק: **לא נצרכה אלא לרבי יהודה דאמר חטה מין אילן** היא; דתניא אילן שאכל ממנו אדם הראשון, רבי מאיר אומר: **גפן** היה, שאין לך דבר שמביא יללה (וזה הביא מיתה - רש"י) על האדם אלא יין, שנאמר: **דושת מן היין וישכר**; רבי נחמיה אומר: **תאנה** היתה, שבדבר שנתקלקלו בו נתקנו, שנאמר **הויתפרו עלה תאנה**; רבי יהודה אומר: **חטה** היתה, שאין התינוק יודע לקרות **אבא ואמא** עד שיטעום טעם דגן. סלקא דעתך אמינא, הואיל ואמר רבי יהודה חטה מין אילן היא, ליברך עליה בורא פרי העץ - קמשמע לך: אבל היכא דכי שקלת ליה לפירי ליתיה לגוואזא (הענף של העץ - רש"י) דהדר מפיק [אם תסיר את הפרי מהענף לא יחזור הענף להוציא פרות] - לא מברכינן עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה.

גפן

2 בראשית פרק ט

(יח) וַיְהִי בְּגֵינֵחַ הַיְצָאִים מִן־הַתְּבֵה שֶׁם וָחֶם וַיָּפֶת וָחֶם הוּא אָבִי כְנָעַן: (יט) שְׁלֹשָׁה אֱלֹהִים בְּגֵינֵחַ וּמֵאֵלֶּה נִפְצָה כָּל הָאָרֶץ: (כ) וַיִּחַל נֹחַ אִישׁ הָאָדָמָה וַיִּטַּע כָּרְם: (כא) וַיִּשְׁתֶּה מִן־הַיַּיִן וַיִּשְׁכַּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אֶהְלֶה:

3. ילקוט שמעוני תורה פרשת נח רמז סא

ויטע כרם מצא גפן **שגרופה מגן עדן** ואשכלותיה עמה ושתל מפירותיה ואכל ושמח בלבו שנאמר המשמח אלהים ואנשים **ובו ביום** נשתגשו פירותיה ושתה ממנו ונתגל

4. בראשית רבה (וילנא) פרשת נח פרשה לו

ד **וישת מן היין, וישת, שתה שלא במדה ונתבזה**, א"ר חייא בר אבא בו ביום נטע, בו ביום שתה, בו ביום נתבזה, ויתגל בתוך אהלו, ר"י אמר רבי חנין בשם רבי שמואל בר יצחק ויגל אין כתיב כאן, **אלא ויתגל גרם גלות לו ולדורות, עשרת השבטים לא גלו אלא בשביל יין** הה"ד (עמוס ו) השותים במזרקי יין, וכתוב (ישעיה ה) הוי משכימי בבקר שכר ירדופו וגו',

5. מדרש תנחומא (ורשא) פרשת נח סימן יג

ויטע כרם ונתבזה, וישת מן היין אמרו חכמים בו ביום נטע בו ביום עשה פירות בו ביום בצר בו ביום דרך בו ביום שתה בו ביום נשתכר בו ביום נתגלה קלונו, ארז"ל כשבא נח ליטע כרם בא שטן ועמד לפניו, א"ל מה אתה נוטע, א"ל כרם, א"ל מה טיבו, פירותיו מתוקים בין לחים בין יבשים ועושין מהן יין המשמח לבבות דכתיב ויין ישמח לבב אנוש (תהלים קד) א"ל שטן בא ונשתתף שנינו בכרם זה, א"ל לחיי, מה עשה שטן הביא כבש והרגו תחת הגפן, אח"כ הביא ארי והרגו, ואח"כ הביא חזיר והרגו, ואח"כ הביא קוף והרגו תחת הכרם והטיפו דמן באותו הכרם והשקוהו מדמיהן, **רמז לו שקודם שישתה אדם מן היין הרי הוא תם ככבש זו שאינה יודעת כלום וכרחל לפני גוזזיה נאלמה, שתה כהוגן הרי הוא גבור כארי ואומר אין כמותו בעולם, כיון ששתה יותר מדאי נעשה כחזיר מתלכלך במי רגלים ובדבר אחר נשתכר נעשה כקוף עומד ומרקד ומשחק ומוציא לפני הכל נבלות הפה ואינו יודע מה יעשה, וכל זה אירע לנח הצדיק מה נח הצדיק שהקב"ה פירש שבחו כך, שאר בני אדם על אחת כמה וכמה**

6. קידוש, הבדלה, ארבע כוסות, שמחת החג, שתיה בפורים וכו'

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קט עמוד א

תנו רבנן: חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל, שנאמר +דברים טז+ ושמחת בחגך, **במה משמחם - ביין...**

7. ריקאנטי בראשית פרשת נח פרק ט

(כ) ויחל נח איש האדמה וגוי' [שם כ]. פשטו ידוע, ונרמז בזה סוד גדול לחכמים שנכנסו בעמקי התורה וסתריה. כבר ידעת כי השכינה נקראת כרם, שנאמר [שיר השירים ח, יא] כרם היה לשלמה. כרם יי' צבאות [ישעיה ה, ז], ומן הכרם ההוא יוצא היין המשומר בענביו אשר רמזנו, והבורא יתעלה ויתברך בגלות סתריו לבני אדם רצה שהאדם יתור ויבקש הכרם הזה, אך לא שיתדבק בקליפותיו, כי בזה הכרם יש בו שני מיני יינות, האחד הוא היין המשומר הנזכר הבא מצד החסד שיש בזה האילן, ונקרא כוס ישועות, כוס רוייה, כוס של ברכה. ועוד יש בו יין אחר שנאמר עליו חמת תנינים יינם [דברים לב, לג], סורי הגפן נכריה [ירמיה ב, כא] כוס התרעלה [ישעיה נא, יז], ונמשך היין ההוא מצד הטומאה הנקרא יין נסך, שנאמר [שם מב, יז] האומרים למסכה אתם אלהינו, כי נגע ברוח הטומאה, זהו שנאמר [דברים לב, לח] ישתו יין נסיכם. והנה נח שהוא איש האדמה האדומה ממדת הדין נטע כרם והלך לתור ולבקש ענייני הכרם ההוא ולהבחין בין טוב והרע שבו. זהו שנאמר ויטע כרם. אמנם לא נזהר ולא נשמר, כדכתיב ויחל נח דרשו רז"ל [בראשית רבה לו, ג] עשה עצמו חולין. וישת מן היין וישכר וגוי'. כלומר שתה מן היין המשכר. ויתגל בתוך אהלה. הה"א השנייה הנקראת כרם שם נתגלה חרפתו, כי נמשך אחרי היין המשכר ולא אחר היין המשמח אלהים ואנשים, ולזה הסוד וישת, ויתגל, חסירות הה"א, כענין שאני עתיד לכתבו בויקר אלהים אל בלעם.

**** והנה היה חטאו דומה לחטא אדם הראשון במקצת. כענין שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בפרקי רבי אליעזר הגדול [פכ"ג] מצא נח גפן שגורשה מגן עדן, אמר לו הקדוש ברוך הוא נח לא היה לך ללמוד מאדם הראשון שלא גרם לו אלא יין וכו'. ולזה תמצא כי הנכנסין בזה הכרם מעטים יהיו הנכנסין בשלום ויצאו בשלום. וכבר ידעת בסוד ארבעה נכנסו לפרדס [חגיגה יד ע"ב], מהן מתו, ומהן לא נשמרו. ואלישע אחר כשראה כי נפת תטופנה שפתי זרה וחלק משמן חכה [משלי ה, ג], וראה ממשלתה וענינה וסבתה, לא נשמר ואשם ונשא עונו, ועל כן נקרא אחר בסבת הדבקו באל אחר. והנה אדם ונח לא נשמרו מן היין הזה. אמנם אברהם אבינו ע"ה נכנס בשלום ויצא בשלום, והוא סוד [להלן יב, י] וירד אברם מצרימה, ויעל אברם ממצרים [להלן יג, א], אמנם אותם שנכשלו נאמר עליהם [משלי כה, טז] דבש מצאת אכל דייך וגוי'. והנה נח היה ראוי בשתותו מזה היין להתבייש מערותו והדבקו במקום ההוא, לא כאדם הראשון שמשך בערלתו. וחם ראה את ערות אביו מלשון רואה אני את דברי אדמון [כתובות קח ע"ב], הרואה אתה וגוי' [יחזקאל ח, ו]. ועל כן זרעו נתקלל. אמנם שם ויפת ערות אביהם לא ראו רק הלכו אחורנית כי רגליה יורדות מות, ועל כן נתברכו ככתוב [פסוק כז] יפת אלהים ליפת וגוי'.

9. תאנה

(ו) ויתרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאנה היא לעינים ונחמד העץ להשפיל ויתקח מפריו ויתאכל ויתתן גם לאישה עמה ויאכל: (ז) ויתפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת:

10. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיא עמוד ב

רמי בר יחזקאל איקלע לבני ברק, חזנהו להנהו עיזי דקאכלן תותי תאיני, וקנטיף דובשא מתאיני וחלבא טייף מנייהו ומיערב בהדי הדדי, אמר: היינו זבת חלב ודבש.

א"ר יעקב בן דוסתאי: מלוד לאונו שלשה מילין, פעם אחת קדמתי בנשף, והלכתי עד קרסולי בדבש של תאינים. אמר ר"ל: לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של צפורי, והוי שיתסר מילין אשיתסר מילין. אמר רבה בר בר חנה: לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של כל ארץ ישראל,

11. בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה טו

רבי יוסי אומר תאנים היו, דבר למד מענינו משל לבן שרים שקלקל עם אחת מן השפחות, כיון ששמע השר טרדו והוציאו חוץ לפלטיין והיה מחזור על פתחיהן של שפחות ולא היו מקבלות אותו אבל אותה שקלקלה עמו פתחה דלתיה וקבלתו, כך בשעה שאכל אדם הראשון מאותו האילן, טרדו הקדוש ברוך הוא והוציאו חוץ לגי"ע = לגן עדן, והיה מחזור על כל אילנות ולא היו מקבלין אותו, ומה היו אומרים לו אמר רבי ברכיה הא גנב דגנב דעתיה דברייה, הה"ד (תהלים לו) אל תבואני רגל גאווה, רגל שנתגאה על בוראו, ויד רשעים אל תנידני, לא תיסב מני עלה, אבל תאנה שאכל מפירותיה, פתחה דלתיה וקבלתו, הה"ד ויתפרו עלה תאנה, מה היתה אותה התאנה

12 חיסה

(טז) וַיֵּצֵאוּ יִקְנוֹק אֱלֹהִים עֲלֵהָאָדָם לְאֹמֵר מִכָּל עֲצֵהֶגֶן אֶכֶל תֹּאכֵל : (יז) וּמַעַץ הַדְּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכֵל מִמֶּנּוּ כִּי בְיָוִם אֶכְלָךְ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת :

13 דברים פרק ח

(ג) וַיֵּעָנֶד וַיִּרְעַבְדָּ וַיֶּאֱכֹלְךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדָעוֹן אֶבְתִּיךָ לְמַעַן הוֹדַעְךָ כִּי לֹא עַל הַלְחָם לָבְדוּ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִּי יִקְנוֹק יִחְיֶה הָאָדָם :

מדרש תהלים (בובר) מזמור עב

יהי פסת בר בארץ. ר' חייא בר אסי בשם ר' יוחנן אמר עתידה ארץ ישראל שתהא מוציאה גלוסקאות וכלי מילתין

14 עין איה ברכות ב (על המשנה לעיל)

ממדתה חסרה ממנו, כי עליו לנהל עצמו בדעת וע"י הוספת הדעת יוסיף מכאוב, כי מדת הטבע נטלה ממנו ועם הדעת לא התקשר להיות נוטה רק לטוב, ע"כ הוא מערב רע בטוב, ובאכילתו הנצרכת לקיום גופו הוא מרבה על עצמו חלאים גופניים ונפשיים ע"י מה שנוטל יותר מכדי צרכו. וממנו בא תוצאות למדות רעות ותכונות נמאסות, עד שפועל ג"כ על כל הכוחות הגופניים והנפשיים. וס"ל לר"י דקודם החטא שלא הי' צריך האדם ליגיעה ולא נאמרה הקללה דבזיעת אפיך תאכל לחם, הי' ראוי שיהי' מזונו נתון לו בלא טורח רב. ע"כ החטה היתה כאילן, וכאשר יהי' לע"ל שאמרו חז"ל עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש ההרים, אלא שלא הי' לו לאדם לעורר בו הנטי' לתאות האוכל מצד הדעת, שבוזה המכשול קרוב לקלקל ג"כ דרך תיקונו, והי' יותר טוב שהנטי' הגופנית לאכילה ולדאוג לקיומו יהי' נשאר רק מהתעוררות טבעית כמו שהוא בכל בע"ח, ויתרון הדעת שלו לא יהי' נמצא כ"א בהשבות דברים הנשגבים שהוא שימוש השכל לבדו וכולו טוב. א"כ לדעת ר"מ לולא החטא לא היתה נמצאת התכונה של השתעבדות ההנאות הרוחניות לצרכי הגשם. ולד' ר"י לא היתה נמצאת בקשת הערב ללא תכלית מועיל. ולר"י לא היתה נמצאת כ"א התעוררות הטבעית לכל צרכי הגוף ולא הי' מתערב עמו הדעת, ע"כ הי' תמיד במדתו הנכונה כי הטבע נאמן במלאכתו ולא ישנה תפקידו לא יוסיף ולא יגרע, כי כל אשר עשה האלהים עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע. והי' אז ראוי שמאכלו העקרי יהי' בלא יגיעה של חרישה וזריעה מיוחדת, וכאשר אמרו דורשי רשומות שהי' סוף העץ הדעת להיות ניתר לאדם, שאחר שהי' קובע בנפשו יפה ההדרכה של ההתנהגות הטבעית בצרכי הגוף לא הי' הדעת שנמסך בזה מקלקלו כ"א מוסיף בו עצמה והוד, והי' ראוי למצא מאכלו גם המעוררו, להיות ג"כ הנטיות הטבעיות באות בדעת ולא בטבע, ג"כ 'בלא עמל. והי' מין אילן, והעמל ישאר למטרות משמחות ומרהיבות נפש ביתרון הכשר כאשר יאתה לאדם מצד צורתו האנושית.

לד. במשנה: בירך כו' ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא, פשיטא ארנב"י לא נצרכה אלא לר"י דאמר חטה מין אילן היא רתניא אילן שאכל ממנו אדם הראשון ר"מ אומר גפן הי' כו' ר"נ אומר תאנה היתה כו' ר"י אומר חטה היתה שאין התינוק יודע לקרות או"א עד שיטעום מעם דגן כו'. הסיבות שנמצאות בהליכות האדם להטות רגליו מדרך הישרה הן שלש כללות, האחת שיטה הנאותיו הרוחניות לצד הדברים החומריים, וזה יסוד תאות השכרון והשיטוף בין, שהיין ישמח הלב, וחשק השמחה שהיא הנאה רוחנית וטובה במדתה, כשתעבור גבול תביא לידי כל השחתה וממנה תוצאות לכל הכוחות הרוחניים שישתעבדו להשתמש להרע, שמכאן באה ג"כ הגאווה שחברוה חז"ל עם שכרות ואמרו ע"ז כל המפיק {רש"י מסכת עירובין סה. המפיק מן - המעביר תפלת מן אברהם, שאינו אומרה. בשעת גאווה - בשעת שיכרות אינו מתפלל. סוגרין וחוחמין צרות בעדו - שלא יבאו עליו} הצד השני הוא בקשת ההנאות המותרות, שאין בהם צורך הכרחי לגוף רק כדי לבקש הנאה ופינוק, שזה יעיר את לב האדם לסור מדרכי יושר ולבקש רק הנאת השעה, והיא תתפשט בבקשות דברים ערבים וטעמים נעימים. והצד השלישי הוא בבקשת האכילה הגסה, להשביע בטנו יותר על טבעו, וכשהאדם בא להשחתה זו לא יבקש דוקא דברים ערבים ומינים יפים כ"א יאכל אכילה גסה מכל אשר יאכל, ותהי' לו פתח נפתח להשפיל נפשו לכל דבר שפל ופחות. ע"כ אמר ר"מ שעץ הדעת גפן הי', שעליו ראוי לתלות הסרחון הראשי, והשורש מכל הרעות הוא השיעבוד של הכוחות הרוחניים לתשוקות החומריות, וזהו שמביא יללה לאדם. ר"נ אומר תאנה היתה, הפרי המתוק שאין בה צורך כ"א שהיא נוטפת דבש. שכשמה כה תארה, תאנה יבקש הרודף אחרי המותרות במאכלים ערבים כדי ליהנות בהם הנאת הטעם לבדו בלא תועלת. ור"י אומר שרק בבקשת המותרות בעקרם לא תשפל הנפש כ"כ, רק בהשפל האדם להתאוות לאכילה גסה במאכלו הטבעי, חטה היתה, שהיא נותנת לאדם דעת. ע"כ ההשערה הטבעית הנתונה לבהמה שלא תאכל יותר

15 ר' צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק שמות לחמישה עשר בשבט

וכן בחודש הזה שהעסק לתקן האכילה שיהיה בקדושה בחמישה עשר בו ראש השנה לאילן והיינו כשנזכה לתקן האכילה שיהיה בקדושה ואז יתרפאו גם האילנות כמו שהיה קודם קלקול אדם הראשון (כמו שאמרו בבראשית רבה י"ב, ו') ולכן אוכלים מפרי האילן ומברכים עליהם לתקן אכילת הפירות שיהיה בקדושה וכן יהי רצון שנזכה לתקן האכילה שיהיה בקדושה ולתקן כל פגם הראשון ונזכה להיות נגאלין בניסן :

16 תהלים פרק עב

(טז) **יְהִי פֶסֶת בַּר בְּאֶרֶץ בְּרֹאשׁ הָרִים יִרְעֵשׂ פְּלִבְנוֹן פְּרִיּוֹ וַיִּצְיָצוּ מֵעִיר פְּעֹשֶׁב הָאָרֶץ :**
(יז) **יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לְפָנַי שְׁמִשׁ יְנוּן שָׁמוֹ וַיִּתְבָּרְכוּ בּוֹ כָּל גּוֹיִם וַאֲשֶׁרוֹהוּ :**
(יח) **בְּרוּךְ יְקִיָּק אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֲשֵׂה נִפְלְאוֹת לְבָדּוֹ :**
(יט) **וּבְרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וַיִּמְלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן :**

17 רש"י תהלים פרק עב

(טז) פסת בר - ל' פסיון תוספת ורבו, **ורבותינו פירושוהו לשון גלוסקאות לימות המשיח** וכל המזמור במלך המשיח, ד"א פסת בר ל' רצון כמו פייס שהבריות מתפייסין ומתרצין מאת המקום כשנותן שובע בעולם :
ירעש כלבנון פרו - **חטין גסין כפירות האילן ככליות** של שור הגדול שהיה בימי שמעון בן שטח :
ויציצו - ישראל :
מעיר - מתוך ירושלים כעשב הארץ :
(יז) יהי שמו - של שלמה נזכר לעולם בעושרו ובחכמתו :
לפני שמש ינון שמו - כל ימי השמש יגדל שמו, ינון ל' מלכות ושררה כמו (משלי כ"ט) ואחריתו יהיה מנון, ולניני השליט על נכסי אחרים, אמרו בלבם נינס יחד (לקמן /תהלים/ ע"ד) מלכיהם יחד :
ויתברכו בו - אדם אומר לבנו תהי חכם ועשיר כשלמה :
(יח) ברוך ה' - העושה נפלאות גדולות ברדת האש מן השמים ע"י שלמה בני :

18 תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיא עמוד ב

וא"ר חייא בר יוסף : **עתידיים צדיקים שיעמדו במלבושיהן, ק"ו מחטה : מה חטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושיין, צדיקים שנקברו בלבושיהן על אחת כמה וכמה.** וא"ר חייא בר יוסף : **עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת,** שנאמר : +תהלים ע"ב+ יהי פסת בר בארץ בראש הרים - אמרו : עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים ; ושמה תאמר, יש צער לקוצרה? תלמוד לומר : +תהלים ע"ב+ ירעש כלבנון פרו, הקדוש ברוך הוא מביא רוח מבית גנזיו ומנשבה עליה ומשרה את סלתה, ואדם יוצא לשדה ומביא מלא פיסת ידו, וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו.

19. ספר כד הקמח ברכה- (רבי בחיי בן אשר נולד בספרד בשנת ה"א ט"ו (1255) היה תלמידו של הרשב"א בברצלונה. עוד בחיי רבו בשנת ה"א נ"א (1291) החל לכתוב את פירושו לתורה, שכונה לימים 'מדרש רבנו בחיי'. הפירוש מבוסס על פירוש הרמב"ן על התורה, ויש בו גם הרבה דרושים והרחבות והסברים על פי הקבלה, והוא מהווה פירוש שיש בו שילוב מיוחד של פשט ורמז ודרש וסוד. לחלק ממדרשי חז"ל וביאורי הקדמונים שהוא מביא בפירושו אין לפנינו היום שום מקור אחר. נוסף על הביאור לתורה כתב את הספר 'כד הקמח', המכיל דרשות מוסריות על שישים מצוות הקשורות לאמונה ולמידות)

ואם תדקדק בלשון הברכה במלת **המוציא תמצא שהיא משמשת עבר ועתיד. עבר כדכתיב (ויקרא כב) המוציא אתכם מארץ מצרים. עתיד כדכתיב (תהלים קד) להוציא לחם מן הארץ, ויהיה רמז לעתיד באמרם ז"ל (כתובות פרק י"ג דף קיא ב) עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר (תהלים עב) יהי פסת בר בארץ. ואנו רומזים בברכת המוציא הפלא שעתיד להיות לע"ל שיהיו מזונותיו של אדם בלא עמל ותוציא הארץ לחם ממש כלחם הזה שאנו מברכין עליו, וכן היה העולם נוהג המנהג הזה בזמנו של אדם לולא שנתקללה האדמה בחטאו של אדם ונאמר לו (בראשית ג) ארורה האדמה בעבורך וכתוב (שם) בזעת אפיך תאכל לחם, ואל המנהג הזה עתיד שיחזור העולם :**